

Mikkel Thorup og Mads P. Sørensen

'Uundgåeligt side om side'

- interview med David Held¹

Der er en linje i dit arbejde fra en teoretisk beskæftigelse med demokratimodeller til en praktisk optagethed af demokratiets fremtid i en global tidsalder. Vi vender tilbage til dit projekt for et kosmopolitisk demokrati, men inden da et par spørgsmål om den vigtigste udfordring til vores begreber om demokrati og politik: globaliseringen. Det er et yderst omstridt og uklart begreb. Hvordan forstår du det?

Globalisering er et yderst omstridt begreb – som alle begreber i samfundsvidenskaben, om det så er magt, demokrati eller globalisering. I samfundsvidenskaben har man omstridte ideer og teorier. Det ligger i den politiske eller socialvidenskabelige debats natur. Så der er for mig at se intet specielt bemærkelsesværdigt ved, at et begreb er omstridt.

Globalisering er omstridt af to-tre rigtig gode grunde. En af disse er, at globalisering ikke er et nyt fænomen; hvis man tænker på udbredelsen af de europæiske imperier i de sidste fem hundrede år, er de fleste menneskers oplevelse med global samkvem en erfaring med kolonialisering og udbytning. Så det er ganske forståeligt, hvis mange mennesker rundt på kloden ikke bare jubler over øget global forbundethed.

For det andet er globalisering i de sidste tredive år blevet associeret med det brutale neoliberalistiske projekt, der i udviklingslandene har fundet sted gennem IMF's og Verdensbankens strukturtilpasningsprogrammer. Resultatet har været, at mange af udviklingslandene er blevet tvunget til at sænke deres todsatser hurtigere end industrilandene, samt at ulighederne i markedsadgang og handelsregler ikke er blevet løst. Historien fortæller os, at industrilandene udviklede sig økonomisk bag beskyttende toldmure, men alligevel forlanger vi af verdens mest sårbare økonomier, at de sænker deres todsatser og konkur-

rerer på 'lige' fod. Ikke særligt overraskende, finder de det dobbelt moralsk og ikke særligt overbevisende.

Den tredje grund til, at globaliseringen er omstridt, er, at den er blevet forbundet med voksende global ulighed og – siger nogen – med voksende global fattigdom.

I spurgte mig, hvordan *jeg* forstår globalisering. For mig at se er globalisering ikke særlig svær at forstå, og jeg placerer den i et spektrum, der går fra global til lokal. Så man har social aktivitet, der er organiseret lokalt, nationalt, supranationalt og globalt. Det er et rum med glidende overgange, og når man taler om globalisering, så handler det ganske enkelt om den måde, hvorpå aspekter af menneskelig aktivitet såsom kommunikation, handel eller finans i stadig højere grad indlejres på interkontinental eller interregional basis. I min bog *Global Transformations* forsøger jeg at opstille en analyseramme, der kan kortlægge disse processer, og jeg bruger fire kriterier til at måle processernes bevægelse på tværs af rum: deres omfang, intensitet, hastighed og indvirkning. Og hermed bliver udviklingen ganske klar. For eksempel kan man måle den måde, hvorpå et voksende antal lande i de sidste 150 år har handlet med stadig flere lande i en proces, hvor den internationale handels andel af landenes BNP er vokset, og hvor vare- og kapitalbevægelsen foregår stadigt hurtigere. Så der har man et mål for globaliseringen. Eller tag kommunikation: når den britiske premierminister i midten af det nittende århundrede ønskede at kommunikere med sin kommandant i Indien, så kunne udvekslingen af breve tage to år, hvis man var uheldig. I dag forventer vi næsten øjeblikkeligt svar på et elektronisk formidlet spørgsmål. Så det er muligt at måle, hvorledes verden er blevet stadig mere forbundet og sammenvævet.

Men det er vigtigt, at man ikke forveksler dette faktum med det faktum, at verden også er socialt disorganiseret og uretfærdig. Mit synspunkt er, at globaliseringen har skabt mere velstand og flere muligheder i en verden, hvor vi uundgåeligt lever side om side. Men det betyder ikke, at verden også er mere integreret eller retfærdig.

Er globaliseringen hinsides kontrol?

Er det ber, din distinktion mellem hyperglobalister, skeptikere og din egen position som transformist kommer ind? Som forskellige tilgange til globaliseringens natur og konsekvens?

Den distinktion hjælper med til at forstå debatten. Der er dem, hyperglobalisterne, der hævder, at globaliseringen i stadig højere grad udhuler staten; at

både de globale markedskræfter og de regionale blokke såsom EU udhuler statsborgerskabet, og at dette har begrænset statens handlemuligheder. Stater er blevet reduceret til transportbånd mellem borgerne og de globale markedskræfter. Resultatet er det, vi kan kalde 'redistributiv repression' på nationalt plan. Så er der dem, skeptikerne, der siger, at hyperglobalisterne misforstår vigtigheden af institutioner; at de tager fejl, fordi politiske institutioner stadig er vigtige; politik har stadig betydning, og demokratiske mandater kan stadig gøre en forskel. Og endelig er der transformisterne, der siger, at midten mellem de to positioner er den rigtige. Det er i en vis udstrækning også min position.

Det vil sige, jeg mener, der har været alvorlige rumlige forandringer i handel, kapitalstrømme, miljøudfordringer osv. Man kan ikke sidestille miljøudfordringerne for fire eller fem hundrede år siden med dem, vi oplever i dag. Kolonialiseringen gav ganske vist skadelige interregionale miljøpåvirkninger. Som I ved, så erobrede Europa ikke Nordamerika, bare fordi det havde en overlegen teknologi, men også fordi det bragte bakterier og alle mulige sygdomme med sig, som havde en katastrofal indvirkning på de indfødtes immunsystemer. Det var en alvorlig miljøpåvirkning, men dens ekstensitet, intensitet og hastighed var ikke den samme som den, der kommer fra den globale opvarmning.

Jeg mener, at mens der ganske vist har været massive globale forandringer i de sidste cirka halvtreds år, som vi kan betegne globalisering, så oplever vi ikke en entydig udhuling af staterne. Politik er derimod blevet mere kompliceret og multidimensionalt; vi lever nu med en stadig mere multilateral politik. Der har ikke bare været økonomisk globalisering. Der har også til dels været en politisk globalisering; dvs. en vækst i politik mellem byer, regioner, supranationale regioner, internationale organisationer samt en udvikling af et globalt civilsamfund.

Så globaliseringen er ikke hinsides kontrol. Den er bare hinsides national kontrol?

For mig at se skaber globaliseringen globale og systemiske udfordringer for menneskeheden, for det globalt fælles og for vores måde at gøre tingene på - udfordringer, der ikke kan løses af nationalstater, der handler alene. På den vis mener jeg ikke, at vi længere lever i det, jeg kalder 'nationale skæbnefællesskaber'. Jeg bruger i stedet udtrykket 'overlappende skæbnefællesskaber', hvor nationernes skæbner i stadig højere grad er sammenfiltret med hinanden. Det er sandt inden for økonomi, kommunikation, miljø etc. Der er en enorm række udfordringer fra skovdød, formindskelse af fiskebestanden og global opvarmning til, hvordan vi skal udforme regler for internethandel, beskatning, kapitalbevægelser, handel osv. Og *ingen* af disse spørgsmål kan løses af enkelt-

stående nationalstater.

Jeg vil bare give to sigende eksempler. For det første den manglende aftale i Cancún². Hvis der fortsat på længere sigt ikke opnås en aftale, så vil verdenshandelssystemets uligheder, regler og dobbeltmoral, der alle i særlig grad straffer verdens fattigste lande, ikke blive adresseret. Det er ikke et spørgsmål, der kan løses af en enkelt nationalstat. For det andet er et presserende emne som spredningen af AIDS og andre pandemier ikke noget, som de afrikanske lande syd for Sahara kan løse alene. Det kræver et globalt modtræk.

Zombiestat? Hvis bare vi var så heldige!

Vi vender tilbage til disse modtræk senere. For at vende tilbage til spørgsmålet om nationalstaten, hvad mener du så om Ulrich Becks begreb om nationalstaten som en zombiekategori? Bør vi forstå nationalstaten som en zombie?

Det følger af det, jeg allerede har sagt, at det skal vi næppe. Jeg tror ikke, at mange af de kategorier, der ses som zombiekategorier, reelt er zombiekategorier: klasse, race, etnicitet, køn forbliver magtfulde stratificerende kræfter i verden, og det samme gælder staten. Hvis man ser på de fordelingsmæssige konsekvenser af global økonomisk integration både i og mellem nationalstater, bliver man *nodt* til at konkludere, at stater stadig har betydning. Og hvis man ser på de europæiske velfærdsstaters fordelingsmønstre, så ser man, at der på trods af de sidste tredive års stigende geopolitiske og økonomiske integration stadig er store forskelle på velfærdsregimerne.

Der er intet i min forskning, der antyder, at nationalstaten er en zombiekategori. Alle de empiriske undersøgelser vi har foretaget i samfundsvidenskaberne omkring konsekvenserne af globalisering på økonomisk vækst, på ulighed i og mellem nationalstater, demonstrerer alle, at national politik stadig har betydning; at effektiv statsstyring er bedre end ineffektiv statsstyring; at intelligent lederskab stadig gør en forskel; og at lande, der har stærke nationale traditioner og sociale pagter stadig kan beskytte deres borgere fra den accelererende økonomiske liberaliserings værste konsekvenser. Stater kan stadig gøre en stor forskel på deres territorium for at mindske ulighed, styrke deres borgere gennem uddannelse og oplæring, øge deres økonomiske konkurrenceevne samtidig med, at de afbøder de værste konsekvenser ved mødet med verdensmarkedet. Og det gælder ikke bare for industrilandene, men også for mange udviklingslande. Vi lever i en verden, hvor politik nu foregår på flere niveauer og dimensioner samtidig. Jeg taler om dette som politikens rekonfiguration.

Så stater er ikke bare globale spillere på samme niveau som andre ikke-statslige aktører. De har stadig en særlig status ...

De har stadig en distinkt evne til at lave eller bryde regelsystemer. Vi kan bare se på reaktionen på terrorangrebet 11. september 2001 og på Irak-krigen. Bag disse viser der sig et meget vigtigt problem: med afslutningen på den kolde krig ser vi opkomsten af én hegemonisk stat, der har styrken til at vende ryggen til de sidste halvtreds års politiske globalisering og til den begyndende fremkomst af et regelbaseret multilateralt system. USA har styrken til at modsætte sig samarbejde omkring afgørende spørgsmål. Hvad er konsekvenserne af dette? Det er ikke bare en krise for multilateralismen og svækkelsen af FN efter Irak-krigen; det er også fiaskoen ved handelsforhandlingerne i Doha³; den manglende evne til at tage hånd om den globale opvarmning; samt svigtet i forhold til det internationale samfunds moralske standarder: millennium-målene⁴. Hvis man lægger disse ting sammen, må man konkludere, at stater stadig tæller. Det store spørgsmål er, hvordan vi skal håndtere den største slyngelstat i den moderne verden! Hvordan skaber man et multilateralt verdenspolitisk system, der kan håndtere de uligheder i magt, som USA stiller os overfor? - Zombiestat? Hvis bare vi var så heldige!

Hvis ikke nationalstaten bliver udbulet som den vigtigste ramme for vores liv - som store dele af globaliseringsdebatten ellers fastholder – hvad er så de vigtigste farer eller udfordringer ved globaliseringen?

Jeg sagde ikke, at nationalstaten forbliver den eneste vigtige ramme. Jeg fastholder, at det er *en* af de vigtige rammer. Hvis man ser på Europa i dag, så kan en borger i Glasgow stemme ved kommunalvalgene som bysborger; han eller hun kan stemme ved de skotske valg som borger i Skotland; kan stemme ved de britiske valg som britisk statsborger; kan stemme til EU-parlamentet som borger i Europa; og hvis det ikke er nok, så kan man engagere sig i en række forskellige internationale NGO'er, der arbejder med miljø, menneskerettigheder osv. Det er allerede i et vist omfang en verden af multilateral politik og flerdimensionelt borgerskab. Så min første pointe er, at stater stadig har betydning, men at de ikke er de eneste.

I tiden efter anden verdenskrig har vi indlejret kosmopolitiske værdier i internationale institutioner, som er kommet til udtryk i begrænsningen af national suverænitet. Så min anden pointe er, at forestillingen om, at kosmopolitisk borgerskab er en fremtidsmyte udtænkt af verdensfjerne politiske teoretikere, ganske enkelt er forkert. Vi lever allerede i en sådan verden, hvor skrøbelig og

udsat for alle politikkers usikkerheder, den så end er.

Der har været et dramatisk skifte fra suverænitets som effektiv magt – hvilket var det oprindelige grundlag for den statslige orden – til suverænitets som legitim autoritet; autoritet defineret i forhold til og begrænset af demokratiske værdier og menneskerettigheder. Hvor skrøbelig denne udvikling end er, så er den indskrevet i internationale retslige arrangementer fra FN-pagten til den Internationale Straffedomstol. Det er en yderst vigtig retslig udvikling, der bringer kosmopolitiske værdier og principper sammen med statssystemet, og som i princippet sætter begrænsninger på magtens legitime udfoldelse.

Lige nu og her er dette system 'i spil' som følge af reaktionerne på 11. september og Irak-krigen. Det er et meget vigtigt øjeblik, hvor de kosmopolitiske værdier og principper, der er indlejret i vores multilaterale og mere progressive institutioner, nu er i fare som følge af Bush-administrationens neoliberalistiske og unilaterale politik.

Neoliberalisme er den primære trussel

Hele ånden i de sidste tredive år har været domineret af den neoliberalistiske dagsorden: bare åben dine grænser og hold statens omfang nede på et minimum! Beviserne siger, at de påstande kræver kraftig revision. Hvad siger beviserne? De viser, at overordnet set har den økonomiske globalisering været givtig for højindkomstlande, rimelig givtig for mellemindkomstlande og ganske forfærdelig for lavindkomstlande. Hvad viser de ellers? De viser, at liberalisering af handelsbarrierer generelt er godt for verdens fattigste lande; og at hastig liberalisering af kapitalbevægelser generelt er katastrofalt for økonomisk velstand, lighed og de fattigstes livsmuligheder. Vi ved også, at stater kan gøre en forskel. Hvis de opbygger deres evne til at styre deres nationale økonomier, skaber infrastruktur, fremmer humankapitalen og styrer elementer i deres investeringsstrategier, så gør det en forskel.

Hvor ser man de mest succesfulde resultater af sådanne programmer i dag? Vi ser dem ofte i de økonomier, der i lang tid blev hyldet som neoliberalistiske rollemodeller såsom Sydkorea. Sydøstasiens mest succesfulde økonomier fra Sydkorea til Taiwan, fra Indien til Kina har styret liberaliseringen ganske forsigtigt. De har sænket deres handelsbarrierer, men *kun efter* deres økonomiske vækst har taget fart; og de har styret kapitalstrømmene strengt. Så læren er, at god statsstyring tæller; at stater stadig har evnen til at gøre en forskel; at de skal modsætte sig den snævre neoliberalistiske globaliseringsmodel, der siger, at bare du åbner dine grænser, så vil alt blive godt. Vi har brug for en anden global dagsorden end den neoliberalistiske.

Kosmopolitisme

Lad os da tale om denne anden dagsorden og dit begreb om kosmopolitisk demokrati. For det første: hvorfor kosmopolitisk? Hvorfor ikke globalt eller universalistisk? Hvad andet eller mere ligger der i begrebet 'det kosmopolitiske'?

En masse ting. For det første vil jeg sige, at da Machiavelli, Hobbes og Locke forsvarede ideen om den moderne stat, så forsvarede de ikke noget, de troede ville være der den næste dag. Det tog mere end to hundrede år at skabe Europa som et moderne system af stater. Nuvel, jeg er fortalere for kosmopolitiske ideer, men jeg tror ikke, at man kan skabe et kosmopolitisk demokrati på et årti eller to.

For det andet, hvorfor kosmopolitisme? Fordi jeg forstår kosmopolitisme som forsvaret af det sæt af principper, der artikulerer hvert eneste menneskes lige moralske status; udbredelsen af dette princip til at gælde for alle; personlig autonomi og ansvarlighed; princippet om samtykke og håndteringen af kollektive forskelle gennem demokratiske procedurer osv.

Det kosmopolitiske synspunkt er konsistent med demokratiet, men det adskiller sig fra demokratiet på et væsentligt punkt. Det siger, at mens det liberale demokratis historie har været forbundet med én politisk form – den territoriale nationalstat – der har vi i dag behov for at indløse de demokratiske principper på forskellige niveauer: lokalt, nationalt, regionalt, globalt. Så kosmopolitismen er ikke interesseret i det, vi kan kalde en oppefra-og-ned forståelse af autoritet indeholdt i et enkelt afgrænset rum. Det handler snarere om genskabelsen af legitim autoritet og legitim magt på flere samtidige niveauer. Det handler om udbredelsen af offentlig magt til dem, der bliver afgørende påvirket af emner og processer - om disse så finder sted lokalt eller globalt - og om udvidelsen af offentlig magt til højere niveauer, hvor man bliver nødt til at have større 'valg'kredse og større politiske fællesskaber, fordi emner som verdensgæld, global opvarmning, det internationale finanssystems ustabilitet osv. er globale problemer. De kan ikke løses lokalt. For at kunne inkludere de mennesker, som spørgsmålene angår, bliver man nødt til at blive global.

Så for mig er kosmopolitisme en måde at angive et demokratisk system på flere autoritetsniveauer kendetegnet ved samtidige borgerskaber i flere forskellige 'valg'kredse og ved forsvaret for hvert enkelt individs lige værdi og værdighed.

Der er ingen klar forbindelse mellem mit arbejde med kosmopolitisk demokrati og mit arbejde med globalisering – dvs. indtil min nyeste bog⁵. Deri stiller jeg spørgsmålet: hvordan kan vi politisk arbejde hen mod en mere kosmopolitisk, mere integreret og mere retfærdig verdensorden? Og bogen

prøver at svare på det ved at konfrontere det eksisterende internationale politiske systems mangler: det vil først og fremmest sige reaktionerne på 11. september og krigen i Irak. Min holdning er, at forsøgene på at påtvinge en unilateral politisk vilje på en stadig mere sammenvævet og kompleks verden vil ende i fiasko.

Det er fiasko i Afghanistan. Hvad er Afghanistan i dag? Det er reelt kun Kabul til en pris på en milliard dollars om måneden. Hvad er Irak? Det er allerede opdelt i tre zoner; og amerikanerne leder efter den hurtigste vej ud med forfærdelig lille værdighed. Irak vil blive svækket og undermineret og kan meget vel komme til at bidrage yderligere til ustabiliteten i Mellemøsten. Disse eventyr har ikke gjort nogen som helst systematisk indsats for at adressere de afgørende grunde til ustabilitet i Mellemøsten; grunde, der fremavler terrorisme: problemerne med den palæstinensisk-israelske konflikt. Desuden har de intet gjort for at knytte den økonomiske globalisering bedre sammen med bredere emner såsom fattigdomsreduktion osv. De eksisterende forskrifter virker ikke. Så mit synspunkt er, at det er den eksisterende dagsorden, der burde forsvare sig selv – ikke den kosmopolitiske. Den eksisterende dagsorden fejler. Vi står uden principper, uden alternativer og uden politikker. Jeg mener ikke, at de skridt, vi skal tage, er særlig store. Om vi så tager dem, er en helt anden sag.

Politik handler om valg

Jeg siger ikke, at alle aspekter af Washington-konsensusen⁶ og dens politikker er forkerte. Man kan ikke bare sige, at balancerede budgetter, markedsbestemmelse af valutakurserne osv. er ren ideologi. Det forekommer mig, at problemet med Washington-konsensusen er, at den udgør et alt for snævert sæt af økonomiske doktriner. Det er doktriner, der ikke på tilstrækkelig vis adresserer den økonomiske udviklings udfordringer. For sig selv er Washington-konsensusen et skadeligt sæt af doktriner. Men hvis man siger, at det, vi har behov for, er sund makroøkonomisk styring sammen med fortsatte investeringer i menneskelig infrastruktur og social kapital hos verdens fattigste; en trinvis integrering i de globale markeder og ikke en vild hovedkulds liberalisering; en indfasning af handelsliberaliseringer, men ikke kapitalmarkedsliberaliseringer; reformeringen af de økonomiske institutioner osv., så kan man skabe et overblik over, hvad der er brug for politisk og økonomisk.

Kan man så finde ressourcerne til investering i udvikling? Mine studerende siger ofte: "Vi bruger så og så meget på FN, og det er rent spild". Så siger jeg: hvad er FN-budgettet? Det er 1.25 milliarder dollars plus omkostningerne til

fredsbevarelse. Ved du, hvad budgettet for UCLA (University of California, Los Angeles) er? Det er mere end dobbelt så stort, og det er kun ét universitet i Californien. Ved du, hvad amerikanerne bruger på konfekt (chokolade og tyggegummi) hvert år? 27 milliarder dollars i 1997-tal. Og der er mere. Ved du hvad det amerikanske forbrug af alkohol er? 73 milliarder dollars. På biler? Over 600 milliarder dollars om året. Det handler ikke om ressourcer. Det handler om valg.

Det er ikke for at lade europæerne gå fri. I Europa bruger vi hvert år 150 milliarder dollars på cigaretter og alkohol. I USA og Europa bruges 17 milliarder på dyrefoder. Og hvor meget skal vi bruge for at gøre en afgørende forskel på basal uddannelse, sundhed og velfærd for verdens fattigste? 30-40 milliarder om året. Ophævelsen af EU's subsidier til landbruget alene ville frigøre 300 milliarder dollars om året! Det er forbløffende. Det er enormt. Så det er ikke fordi, vi ikke har pengene. Det er bare fordi, vi fordeler dem på en særlig måde. Og det er et valg – et tragisk valg.

Så jeg beder mine studerende overveje, at vi gik i krig – vi, regeringen, ikke mig, ikke jer, nogle gik i krig ...

Også Danmark ...

Vi gik i krig efter 11. september fordi, og det var ganske alvorligt, 3.000 mennesker døde i USA. Det var en forbrydelse imod USA og en forbrydelse imod menneskeheden. Det var en meget alvorlig kriminel handling, men som jeg siger til mine studerende, hver dag dør mere end 30.000 børn af fattigdomsrelaterede sygdomme; sygdomme, der kan helbredes, og som kunne udryddes. Hvad siger det om vores prioriteter?

Så mit synspunkt er, at det handler om valg. Vi skal gøre os klart, hvad disse valg angår; vi skal blive bedre til at klargøre de principper, vi skal træffe valg efter; og vi bør være optimistiske, samtidig med at vi anerkender den meget svære situation, vi står i lige nu. Og det skyldes ikke, at staten er en zombiekategori, men derimod at den lever i bedste velgående og truer med at underminere mange af efterkrigstidens kollektive landvindinger.

Den kosmopolitiske dagsorden synes at være en meget ambitiøs og radikal dagsorden. Hvor forenelig er den med den herskende fordeling af magt og velstand? Mere præcist: er den forenelig med det nuværende liberalistiske-kapitalistiske system?

Men hensyn til den herskende fordeling af velstand og magt så er det klart, at hvis man tager disse kosmopolitiske ideer seriøst, så møder man enorm modstand fra denne verdens mest magtfulde spillere. Men dertil siger jeg i første

omgang, at for at gøre en stor kosmopolitisk forskel behøver du ikke en stor bunke ikke-kosmopolitiske penge. Der er ikke behov for enorme forandringer i ressourcefordelingerne. Der er derimod behov for en genovervejelse af nogle af vores prioriteringer og de politikker, der understøtter dem. Jeg tror ikke, det er hinsides vores muligheder.

For det andet, så er det i de største virksomheders egeninteresse at have et stabilt grundlag for verdensøkonomien og for den politiske udvikling. Hvad ønsker store virksomheder? De ønsker stabile regeringer, stabile markeder, så de kan få et afkast på deres investeringer. De ønsker ikke en verden hærget af terrorisme, globale kampe, konflikter og ustabilitet. Bare tænk på antallet af mulige forbrugere i Indien, Kina og på lidt længere sigt i Afrika! Jeg tror, at store og kloge selskaber har en interesse i at hjælpe med til at løse de globale problemer. Nogle selskaber er allerede i dag i forreste række i jagten på nye løsninger.

Ganske ligesom der er store forskelle mellem en slyngelstat og en ansvarlig stat, så er der også store forskelle mellem en slyngelvirksomhed og en ansvarlig virksomhed – og forskellen tæller. Forskellen er ikke utopia, men den har stadig betydning. Selskaber som Shell og BP, der for fem-seks år siden var på knæ på grund af massive protester, har lært lektien. Den nu afgangsførende chef for Shell sagde, at han havde lært mere af Amnesty International i de sidste par år, end han nogensinde havde lært fra virksomhedskonsulenterne.

Der er selvfølgelig problemer. Det er klart, at virksomheder ikke ønsker at påtage sig omkostninger alene. Men hvis alle aktører skal spille efter de samme regler, så vil man acceptere en forøgelse i omkostningerne. Så min holdning er, at virksomheder kan indlejres i regelbaserede systemer, der skubber deres aktiviteter i en socialt ansvarlig retning. Med andre ord så siger jeg – måske en smule kontroversielt – at en kosmopolitisk multilateral politisk orden orienteret mod omfordeling, fattigdomsreduktion, demokrati og social retfærdighed efter min mening ikke nødvendigvis er uforenelig med liberal kapitalisme.

Hvad betyder det? Det betyder, at der enten findes en løsning på nogle af disse problemer via en social markedsøkonomi på regionalt eller globalt niveau, der skal skabes gennem en global pagt med bid i – eller også sker der ikke noget. Vil det ske? Ikke af sig selv. Vi bliver nødt til at finde nye politikker, der vil kunne få det til at ske. Og i den henseende synes jeg kosmopolitisme er den rette vej fremad. Vil det ske i morgen? Nej. Vil det ske indenfor de næste fyrre-halvtreds år? Jeg har ingen anelse. Burde det ske? Ganske afgjort. Er det værd at kæmpe for? Ja.

Det synes oplagt at spørge, om du så er optimistisk?

Jeg er optimistisk på lang sigt; for jeg tror, at nogle af de vigtige problemer, vi står overfor fra sundhed og sygdom til global opvarmning, ganske enkelt ikke kan løses af individuelle nationalstater. Og jeg tror, som Habermas engang sagde, at 'mennesket er ude af stand til ikke at lære'. På den anden side må man selvfølgelig gøre sig klart, at vi i dette øjeblik står i en meget intens politisk konflikt: den neokonservative dagsorden i USA er meget klar, og den ønsker ingen begrænsninger på amerikansk magt. Det er en formidabel udfordring for kosmopolitismen. Desværre spiller Blair de neokonservatives spil. Hvilken tragisk ironi!

Et sidste spørgsmål. Hvordan passer EU ind i det kosmopolitiske projekt?

I de sidste tredive eller fyrre år har regionalisering og globalisering stort set virket side om side. Det skyldes, at de fleste regionale blokke også samtidig har fremmet globaliseringen; de er blevet mekanismer, der har hjulpet globaliseringsprocessen; de har hjulpet nationalstaterne med at tilpasse sig et mere integreret internationalt økonomisk system.

Når det er sagt, må man også sige, at EU har skabt bemærkelsesværdige forandringer givet den europæiske historie. Det var ikke Kina, Afrika eller Latinamerika, der næsten ødelagde menneskeheden to gange i det tyvende århundrede. Det var Europa. Europa har op igennem historien været et meget farligt sted for europæere og for resten af verden. Set på den baggrund har udviklingen af EU efter anden verdenskrig været af enorm betydning for freden, for begrænsningen af den nationale suverænitet, for indlejringen af Tyskland og Frankrig i det europæiske system og for skabelsen af en mekanisme til at sagsøge ens egen stat, hvis den krænker dine fundamentale menneskerettigheder. Set på baggrund af statshistorien er det ganske forbløffende. Vi bør skatte og beskytte den udvikling.

Men ganske som der i dag er en stærk modreaktion på neoliberalistisk globalisering, så er der også en stærk reaktion på det Bruxelles-styrede integrationsprojekt. Det forekommer mange at gøre det samme som globaliseringen: udhuling af deres landes magt og en underminering af deres position som statsborgere. Så der er en modreaktion på både globaliseringen og EU-projektet. Jeg tror rent faktisk, at det er ganske alvorligt. Bruxelles-politikerne har på mange måder forsøgt at skabe et Europa fra toppen og nedefter, hvorimod EU-borgerne generelt set ikke har haft lyst til at gå lige så hurtigt eller i den samme retning.

Der er visse optimistiske tegn. Jeg mener, de fleste europæiske lande er bety-

deligt mere pro-EU end England og Danmark; og euroen er blevet accepteret på tværs af de europæiske lande stort set uden problemer. Det er ganske betydningsfuldt, og det har vidtrækkende konsekvenser for integrationen.

Jeg vil tro, at spørgsmålet er: vil EU-projektet lykkes med at udvikle det transnationale demokrati og vinde borgernes hjerter og hjerner? Jeg kender ikke svaret, men jeg tror, at folk bliver nødt til at lære, at de problemer, der påvirker dem som individer og som gruppe, ikke længere udelukkende kan løses på nationalt plan. De skal lære at skelne mellem politisk nationalisme og kulturel nationalisme; og mens vi skal værdsætte alt det, der gør os kulturelt særegne, så bliver vi nødt til at holde det adskilt fra de institutionelle udviklinger, der er grundlaget for, at vi kan lære at leve sammen i en forbundet og integreret verden.

Og det kræver en betydelig evne til at adskille identiteter og operere på flere niveauer samtidigt; at acceptere, at borgerskabet ikke længere kun er nationalt, men nu også lokalt, nationalt, supraregionalt og globalt; at politik i et vist omfang skal løsrives fra nationalstaten; at vi, som Habermas siger, skal forsvare ikke bare borgernationalisme, men også forfatningspatriotisme; og vi skal sikre os, at forfatningspatriotismens principper indlejres på flere niveauer end bare det nationalstatslige.

Når vi dertil? Ingen kender svaret. Jeg er optimist, men på dette tidspunkt i historien må man sige, som Hegel gjorde det i *Retsfilosofien*, at Minervas ugle flyver i skumringen.

Noter

¹ Interviewet fandt sted på London School of Economics i februar 2004. En engelsk version af interviewet er tilgængelig på Polity Press' hjemmeside: www.polity.co.uk/global/sidebyside.htm

² Forhandlingsrunde i Verdenshandelsorganisationen, WTO, der faldt sammen i september 2003.

³ I 2001 indledtes en forhandlingsrunde i Doha, Qatar; den samme runde, der brød sammen i Cancun.

⁴ FN's Millennium-mål er en række mål, der skal søges indfriet i perioden 1999-2015 og inkluderer bl.a. udryddelse af ekstrem fattigdom og sult, basal uddannelse til alle, kønslighed, reduktion i børnedødelighed, forbedring af svangerskabs sundhed, miljømæssig bæredygtighed samt partnerskab for social udvikling. Målene er beskrevet i Held, *The Global Covenant*, s. 64-5.

⁵ David Held, *The Global Covenant: The Social Democratic Alternative to the Washington Consensus*, London: Polity, 2004.

⁶ Betegnelse for neoliberalistisk program, der blev introduceret i slut-1970'erne og start-1980'erne af først Reagan i USA og Thatcher i England og som siden blev den